№ 162 Սեպտեմբերի 16 (28) 1880 Սեպտեմբերի 16 (28) № 162

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 բուբլ, կէս տարվանը 6 բուբլ
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն Խմբագրատանումը:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ“.

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Թիւրքաց Հայաստանից:—Ներքին տեսութիւն: Նամակ Թէլաւից: Նամակ Խմբագրին: Նամակ Խմբագրին: Նամակ Խմբագրին: Նամակ Խմբագրին: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսութիւն: Հայաստան: Թիւրքիա: Աֆղանիստան: —«Մշակի» պատասխաններ: «Մշակի» հեռագիրներ:—Յայտարարութիւններ:

ԹԻՒՐՔԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ

«Մշակի» ներկայ համարում տպում ենք Իգդիրի սեփական թղթակցից ստացած հեռագիրը հետևեալ բովանդակութեամբ: «Վասպուրականի մէջ հայոց զինված խմբեր միացան ասօրի լեռնաբնակների հետ, Մարշիմոնի առաջնորդութեամբ: Հայոց խմբերի առաջնորդը և Մարշիմոնը միասին ստորագրեցին ապստամբական յայտարարութիւններ և շրջաբերականի պէս տարածեցին ամբողջ Հայաստանում: Զանազան կողմեր ուղարկվեցան պնդաղեսպաններ: Մուշի կողմը մի քանի քիւրդ ցեղեր իրանց օգնութիւն են առաջարկում հայոց զինված խմբերին:»

Վերջապէս Թիւրքաց Հայաստանի ամբողջ ազգաբնակութեան մէջ սկսում են համերաշխութեան ցոյցերը երևալ, Հայաստանի թէ հայ, թէ ասօրի և թէ քիւրդ ազգաբնակութիւնները վերջապէս սկսում են հասկանալ թէ բոլորն էլ Հայաստանցի են, թէ բոլորի շահերը նոյն են, թէ ճնշումը որ նրանց վրա գործում է Թիւրքիան հաւասարապէս ամենքի վրա է ծանրանում, թէ լինելու ինքնավարութիւնը հաւասարապէս Հայաստանի բոլոր բնակիչներին նոր կեանք պէտք է շնորհի:

Վաղուց է արդէն որ այդ համերաշխութիւնը Թիւրքաց Հայաստանի այլ և այլ ցեղերի մէջ պէտք է հաստատված լինէր, վաղուց է արդէն հայերը պէտք է աշխատէին հաստատել այդ համերաշխութիւնը իրանց և Հայաստանի այլ ցեղերի մէջ, որպէս զի Հայաստանը ներկայացնէր մի ամբողջութիւն. այն ժամանակ Թիւրքիան կամայական կերպով չէր կարող վարվել հայերի հետ: Վաղուց է արդէն որ հայերը կարող էին իրանց դպրոցների մէջ ասօրի, քիւրդ, եզիդի և այլ ցեղերի զաւակներին ընդունել, ազդել նրանց վրա բարոյապէս, տարածել քրիստոնէութիւնը մահմեդական փոքրիկ ցեղերի մէջ և այլն.... Բայց քանի տարի է արդէն որ հայերը բաւականանալով «Ահմանադրութեան» երգեր երգելով, իսկապէս ոչինչ չարեցին: Այդ բաւական չէ հայոց հոգևորականութիւնը, որ կատարելապէս զուրկ է պրոպագանդայի ոգուց, որ անընդունակ է եղել միշտ քրիստոնէական կրօնը իր շրջապատող ազգերի մէջ տարածելու, որ քարոզում էր հայոց ժողովրդին հլու հպատակութիւն դէպի Թիւրքաց կառավարութիւնը, որ աշխատում էր ստրկացնել հայ երկրագործին իր վանքերի կալուածներին և քիւրդ բէգերին, որ աշխատում էր միշտ սպանել հայ ժողովրդի մէջ ազգային ինքնաճանաչութիւնը,—մի և նոյն ժամանակ արգելում էր ընդունել հոգևոր ծխական հայոց դպրոցներում Հայաստանի այլակրօն ցեղերի զաւակներին, պիղծ համարելով լուսաւորչական երեխաների հետ միասին նստացնել դպրոցների նստարանների վրա ոչ թէ միայն քիւրդ, զաղա, եզիդի, ասօրի աշակերտներին, բայց նոյն իսկ արիւնակից կաթոլիկ և բողոքական հայ մանուկներին:

Բայց լաւ է ուշ քան թէ երբէք, ասում է առածը,—և ահա այն, ինչ որ առաջ չարեցին Թիւրքաց հայերը, գոնէ այժմ սկսում են անել:

Եթէ Թիւրքաց Հայաստանի բոլոր բնակիչների՝ հայերի, ասօրիների, քիւրդերի ընդդէմ Թիւրքաց բռնութեան զէնքը ձեռքին միանալու լուրը ստուգվի,—այն ժամանակ կարելի է վստահութեամբ ասել որ Թիւրքաց Հայաստանը կատարելապէս կազատվի Թիւրքաց տիրապետութիւնից, Հայաստանը ինքն իր ոյժով ձեռք կը բերի այն ինքնավարութիւնը, որ պէտք է աղաչելով Եւրոպային, նրանից ստանար իբրև մի շնորհ:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԹԷԼԱՒԻՑ

Սեպտեմբերի 2-ին

Թէլաւի հայոց երկսեռ դպրոցները, շնորհիւ վերին աստիճանի անընդունակ և անշոգ հոգաբարձուների, մաշուան անկողնում հոգեվարքի մէջ են: Ամռոյս 1-ին յիշեալ դպրոցները օրհնեցին և սկսվեց այդ դպրոցներում նորեկների ընդունելութիւնը, բայց թէ մինչև երբ պէտք է տևէ նորեկների ընդունելութիւնը և երբ պիտի սկսվի կանոնաւոր ուսումը, այդ միայն Աստուծուն է յայտնի: Ես չեմ հասկանում, թէ ում համար է սկսվելու ուսումը, երբ աշակերտներ չը կան, երբ ուսումնարանը դատարկվել է աշակերտներից:

Ժողովուրդը յուզված է, տղայոց ուսումնարանը դատարկվել է, աշակերտաց ծնողները հանում են իրանց որդոցը այդ տեղից և տալիս են քաղաքային և մասնաւոր ուսումնարանները և եթէ շուտափոյթ օգնութիւն չը հասցնվի, հայոց երկսեռ դպրոցները կը դատարկվին և շատ կարելի է փակվին: Մեր երկսեռ դպրոցները, որոնք մեր շատ դպրոցներից հարուստ են և տարեկան մօտ 200 բուբլի արդիւնք ունեն, կարելի էր բարեկարգ և իրաւ վայելուչ դրութեան մէջ պահել: Բայց, որպէս լսում եմ, հոգաբարձութիւնը զզուել է իր պաշտօնից և այսպէս է վարվում, որ հարկաւոր կը լինէր ուրիշներին ընտրել.

Ժողովրդեան յուզման և դպրոցների աշակերտներից դատարկվելու պատճառը կանոնաւոր ուսման և զխաւորապէս ռուսաց լեզուի և թուաբանութեան ուսման կատարեալ բացակայութիւնը և վարժուհու իր պաշտօնին անընդունակ և անյարմար լինելն է: Ռուսաց լեզուի, թուաբանութեան և էլի մի ուրիշ առարկայի (հաստատ չը գիտեմ որ առարկայի) ուսուցիչ պ. Սարգսեանցը որ արդէն մի քանի անգամ արձակված է ուսուցչութիւնից, կրկին ուսուցչական պաշտօնի է հրաւիրված: Պ. Սարգսեանցը անցեալ տարի փոխանակ իր գործով պարապելու, պարապած էր «заявленіі» գրելով, աղմկատութեամբ և օրերով ու շաբաթներով իր սեփական գործերով զիղերն էր շրջում և դասերին բացակայ դանվում: Նրա դասամիջոցները շատ անգամ մի ժամից աւելի են եղել. քանիցս ես դիտմամբ ժամացոյց ձեռքիս դիտել եմ, որ պարոնը դասամիջոց է տուել, դուրս է եկել և նստել է դպրոցի հանդիման հիւսնի խանութում ամբողջ ժամով բուրնութի է քաշել և մասլահաթ է արել այնտեղ, եւ այս բոլորը յայտնի էր թէ հոգաբարձութեանը և թէ վերատեսչին: Որպէս զի ընթերցողը դէթ ռուսերէնի դասատուութեան արդիւնքի և աշակերտուհեաց այդ առարկայի մէջ ունեցած յառաջադիմութեան մասին մի գաղափար ստանայ, կը պատմեմ դրա մասին մի իրողութիւն, որ ականատես եղողներից մէկը ինձ պատմեց:

Անցեալ նոյեմբեր ամսին արքունի դպրոցների դիրեկտոր պ. Ստրելեցկին, մեր դպրոցների վերատեսուչ պ. Բարխուդարեանը, քաղաքային ուսումնարանի տեսուչները, դպրոցների հոգաբարձութիւնը և մի քանի ուրիշ անձինք այցելեցին ս. Գայեանեան օրիորդաց դպրոցին: Դասախօսում էր ռուսերէնից պ. Սարգսեանցը: Դասախօսութեան ժամանակ պ. Ստրելեցկին մօտենում է դաս պատասխանող աշակերտուհուն, ձեռքից բռնում է և հարց անում՝ թէ ինչպէս է ձեռք ուսանելն. և կը հաւատաք, ընթերցող, եթէ ասեմ որ չէր կարողանում պատասխանել: Բայց, զիտէք, այդ երրորդ բաժանման օրիորդը մօտ 5 տարի է, որ ուսանում է յիշեալ դպրոցում: Դրանից յետոյ պ. Բարխուդարեանցը առաջարկում է նոյն բաժանման օրիորդներին, որ իրանց քարետախտակների վրա գրեն իրանց ազգ և անունները և հաւատացէք դրանցից և ոչ մէկը չէ կարողանում իր ազգանունը ուղիղ գրել և շատերը գրել անգամ չեն խնացել: Այդ միջոցին կարծեմ վերատեսուչը հետևեալ նկատողութիւնն է արել ռուսաց լեզուի ուսուցչին, «եղբայր, այն ժամանակն անցաւ, երբ կարդալ և գրելը միասին չէին անցնում, այժմ կարդալ գրելը միասին պէտք է սովորեցնել»: Նոյն բաժանման աշակերտուհիներից մէկին ասում են գրի՛ 14 և նա չէ կարողանում գրել:

Այս մի քանի խօսքերից ընթերցողը կարող է երևակայել մեր դպրոցների ոչ բարի դրութիւնը:

Երկու խօսք էլ վարժուհու մասին:

Օրիորդաց դպրոցը ունի և մէկ վարժուհի, բայց հաստատ չը գիտեմ, վարժուհու թէ վերակացուի պաշտօնով կարծեմ, այդ մի և նոյն է և միայն այսքան գիտեմ, որ դա իր խօսքով ուսել է Թիֆլիսի Զիգրաշէնի օրիորդաց ծխական դպրոցում մօտ 3 տարի և իմ խօսքերը զրպարտութիւն չը պէտք է ընդունել, եթէ ասեմ իր անունը ուղիղ ստորագրել չէ կարողանում: Նորերումս վարժուհին ծընեց մի որդի և ընդունված սովորութեամբ մօտ վեց շաբաթ իր սենեակից դուրս չի գնայ: Այսպիսով ուսումնարանը առժամանակ պիտի մնայ առանց վարժուհու, բայց, ինչպէս լսում եմ, հոգաբարձութիւնը այդ մասին արդէն հոգացել է և կարգել է նրա փոխարէն մի լուսացարար պառաւ, իբրև ժամանակաւոր պաշտօնակատար վարժուհու մինչև հոկտեմբերի 15-ը:

Այսուհետև այդ լուսացարար կինը կարող է պարծենալ և կասի հետ էլ ամիս և կէս վարժուհու պաշտօն եմ վարել Թէլաւի հայոց երկսեռ դպրոցներում: Պ. վերատեսուչ Բարխուդարեանցի խորին ուշադրութիւնն եմ հրաւիրում մեր երկսեռ դպրոցների վրա, մանաւանդ որ դպրոցները փրկել և բարեկարգել կարելի է ամենադիւրին կերպով, որովհետև ամենաշարկաւոր, բանը, փողը պատրաստի է:

Մ.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 15 սեպտեմբերի

Իգդիրի ձեր սեպհական թղթակցի հեռագիրը ստացաց մեզ Վանի հայերի առաջին քայլը դէպի ազատութիւն: Այն փոքրիկ պատերազմից յետոյ, որ նրանք մղած են վայրագ բռնաւորի դէմ, անկարելի է առանց ուշադրութեան թողնել հերոսներին: Նրանք իրանց հետևողները ունենալով կընդմարդեն բռնաւորի հրամանները և ցոյց կը տան աշխարհին որ իրանք անմահ զիւցազների հարազատ զաւակներ լինելով պատրաստ են իրանց արիւնը թափել հայրենեաց ազատութեան համար:

Ուրեմն, եթէ մենք հայերս չը կարողացանք պէտք եղածին չափ մեր սովալլուկ եղբայրներին օգնելով ազատել նրանց մահուան ճիրաններից, դէթ այժմ օգնութիւն հասցնենք Թիւրքաց Հայաստանի ազատութեան վիրաւոր նահատակներին:

Իսկ դուք, պ. խմբագիր, որ ազգասիրաբար յանձն էք առած Ռուսաստանի ազգայնոց ամեն կարգի նուէրները ուր որ հարկն է հասցնելու, խնդրում եմ որ ներկայիս ծրարեալ տասնվեց բ. ևս, որ նուիրում եմ յոգուտ Վանի վիրաւորեալ հայերին, բարեհաճիք պատկանելոյ տեղը հասցնելու, և եթէ հնար է իմ այս նամակին համար ևս մի անկիւն շնորհէք ձեր պատուական «Մշակ»-ին մէջ:

Մ. Փ.

digitised by A.R.A.R.@